

PETRI ANDREAE
MATTHIOLI MEDICI
Senensis Commentarii,

IN LIB. TERTIVM PEDACII DIOSCORIDIS

ANAZARBEI, DE MEDICA MATERIA.

UPERIORIBVS, charissime Aree, commentarijs, tradidimus de aromatibus, unguentis, oleis, arboribus, earum fructibus, & lacrymis: item de animalibus, cerealibus, oleraceis, & herbis acrimonia praeditis. In hoc autem tertio radices, succos, semina, herbas, & quae vernacula, & inter se cognata censentur, quaeque pluribus sca- tent remedijs, prosequemur.

Αγαρίον.

AGARICVM.

CAP. I.

AGARICVM radix fertur laerpitij similis, sed facie summa solutior, & rariore, fungosoque tota contextu. Duo eius genera: scemina, quae praefertur, rectis intus uenarum discursibus constat: mas rotundus est, & vndique compactior. Vtrique gustus in initio dulcis, mox ex distributione in amaritudinem transit. Gignitur in Sarmatiae regione, quae Agaria dicitur. Sunt qui radicem esse plantae affirmant: alij ut fungos nasci in arborum caudicibus, quadam putredine. Gignitur in Galatia Asiae, & Cilicia in cedris, sed friabile, & infirmum.

Adstringendi, calfaciendi que naturam habet. efficax est contra tormina, cruditates, & rupta: prodest itidem contusis, & ab alto deuolutis. Datur duobus obolis in uino mulso febrim non sentientibus: febriculosus uero in aqua mulsa: arquatis quoque, suspiriosis, iocineris, renumque vitio laborantibus, dysentericis. Item si urina aegre reddatur, si uuluae strangulatus urgeat, si pallor membra decoloret, drachma vna dari solet: si tabes infestat, ex passo: si lien negotium exhibet, ex aceto mulso: si dissolutio stomachi est, ita ut cibi tenax non fit, manditur, & sine ulla humoris sorbitione deuoratur: simili modo acida ructantibus propinatur. sanguinis reiectiones sistit, tribus obolis ex aqua sumptum. Facit ad coxendicum, & articularum dolores, & comitiales morbos, si cum aceto mulso, pari pondere assumatur: menses ciet: sceminis, quas inflatio vuluae uexat, utiliter aequali modo datur: horrores soluit, datum ante febrim accessiones: aluum purgat, drachma vna, aut altera, si cum aqua mulsa bibatur: venenorum antido-

tum est denarij instar, cum diluta potionem sumptum: si serpentes ictum uibrarunt, morsumque subfixerunt, tribus obolis ex uino potum, mire auxiliatur. In summa, internis omnibus uitijs conuenit, pro uiribus, & aetate datum, nunc ex aqua, nunc ex uino: ijs ex aceto mulso, alijs ex aqua mulsa.

AGARICVM fungus est in arboribus nascens. Plura de eo diximus libro primo in laricis arboris historia. Praestantissimum habetur in Tridentinis montibus, ubi saepissime proprijs manibus illud diuulsimus, adacta securicula.

Agarici consideratio.

F 3 la.

Fuch. lapsus.

Agarici vires ex Galeno.

Ex Mesue.

Nomina.

la. Caterum tamen Plinius lib. xvi. cap. viii. omnes glandiferas arbores Agaricum ferre tradat; in Tridentinis tamen syluis, ac etiam in reliquis Italiae locis, quod equidem uiderim, soli tantum larici innascitur. In cedro Agaricum gigni, tum in Asia Galatia, tum in Cilicia scribit Dioscorides, nulla eius mentione facta, quod in larice ipsa, ac glandiferis (ut Plinius inquit) arboribus prouenit. Fuchsius medicus etate nostra celebris in libro de compositione medicamentorum, quem nuper auctum excudit, Agaricum ex Sarmatia per Illyriam Venetias afferri tradit, & ex Galatia & Cilicia Alexandriam, & ab Alexandria Venetias. eo fortasse argumento ductus, quod Dioscorides auctor sit agaricum nasci in Sarmatie regione, in Galatia Asia, & Cilicia. Verum iam pridem desijt ex illis locis importari, ut testantur mercatores & pharmacopœi. Equidem compertum habeo, omne fere agaricum, quod Venetijs uenditur, partim deferri ex Tridentinis montibus, in quibus sunt syluæ laricibus referta, partim ex Vulturenæ agro, & alijs finitimis locis, partim ex Norico tractu. Neque certe inquam, dum ego Venetijs agerem, intelligere potui, quod agaricum aliunde conueheretur. Quare adducor, ut putem, Fuchsum uirum alioquin eruditissimum, in hoc plane deceptum esse. Agarici meminit Galenus sub quodam radicis genere lib. xi. de simplicium medicamentorum facultate, ubi sic inquit. Agarici radix, hoc est, quæ trunco innascitur, primo quidem gustu dulcis, sed paulo post subanara apparet: & acrimonia quandam speciem temporis spatio inducit, leuiculaq; adstrictionis. est & consistentia laxa. Ex quibus omnibus manifestum est, si quidem quæ superioribus commentarijs dicta sunt, meminimus, quod medicamentum hoc compositum est ex substantia aërea, & terrea à caliditate extenuata: porrò minimum habet substantiæ aqueæ. Hac ratione, & digerendi, & calfaciendi uim habet, & crassitudinem incidendi, tum infarctus uiscerum expurgandi. Proinde regio morbo laborantes sanat, eos utique, qui sic ab infarctu iccoris laborant. Iuuat & morbo comitiali obnoxios eadem facultate, tum rigores per circuitum recurrentes ex crassis, aut uiscosis humoribus natos sanat. Iuuat & morsos à bestijs frigore lædentibus, aut compunctos, tum foris in affecta parte impositum, tum intro in corpus sumptum pondere drachmæ unius cum uino diluto. Est & purgatorium. Et lib. primo de antidotis idem Galenus inquit. Agaricum si autem nullam admittit. optimum est leuissimum: densum uerò, & graue, & lignosum deterrimum. Quod autem inter hæc medium est, quantum signis, tantum & uiribus ab utrisque distabit. hæctenus Galenus. De uiribus Agarici Mesues quoque scripsit, sic inquit. Agaricum deijcit utranque bilem, ac etiam pituitam ipsam: crassos, lentos, putrescentesq; humores expellit. Eius propria facultas est cerebrum; omniumq; sensuum organa, ac musculos expurgare: excrementa, quæ spinali medulla pariter & neruis inhererint, educere: pulmonem, ac pectus à lentis, ac putrescentibus humoribus detergere: ac deinde uentriculum, iecur, lienem, renes, & in mulieribus uterum mundare. Præter hæc soluit Agaricum compaginum omnium contumacem materiam. Quapropter non mirum uideatur, uocasse Democritum agaricum familiarem medicinam, cum ad omnes corporis partes conformitatem habeat. Nam non imbecilles possidet vires ad plerosque tum capitis, tum cerebri, tum eiusdem membranarum morbos: nempe diuturnum dolorem, comitalem morbum, apoplexiam, uertigines, maniam, atram bilem, & cerebri inflammationes. Est etiam morborum omnium, quorum causa fuit obstructio, medicina admodum singularis. quo fit, ut regio morbo affectis, aqua intercute laborantibus, ac liene uexatis leuamentum præstet. Urinam quoq; pellit, ac menses commodè ciet. Coloris nitorem Agarici usus toti corpori commendat. Ventris tineas tum necat, tum deijcit. Coxendicum doloribus conuenit, & diuturnas febres discutit. Quod Græci ἄγαρικόν, Latini quoq; Agaricum dicunt: Mauritanii, Garichum, seu Garicum: Itali, Agarico: Germani, Dannen schuam: Hispani, Agarico: Galli, Agaric.

Ρῥα, ῥῥον. RHAPONTICVM.

CAP. II.

RHA, aliqui rheum, Latini rhapsonticum uocant, prouenit in ijs, quæ supra Bosphorum sunt, regionibus, ex quibus affertur. Radix nigra, centauro magno similis, sed minor, & rufior, fungosa, aliquantum læuis, sine odore. Optimum habetur, quod teredines non sensit, si gustatu cum remissa adstrictione lentescat, manducatumque colorem reddat pallidum, aut ad crocum inclinantem. Id epotum facit ad inflationes, stomachi imbecillitatem, & omne genus dolores, ad conuulsa, rupta, lienosos, hepaticos, tormina, & renum, vesicæ, & pectoris uitia, aduersus intentam præcordia, & vuluæ mala, coxendicum dolores, sanguinis excreationes, suspiria, singultus, dyfenterias, & cœliacorum affectus; contra febrium circuitus, & venenatorum morsus. Datur in singulis uoletudinibus eodem, quo agaricum pondere, & cum eisdem liquoribus: si febris careant in mulso: sin aliter ex aqua mulsa: si tabem experiuntur, ex passo: si lienis exercet, in aceto mulso: si dissolutio est stomachi, id est, cum cibi tenax non est, manditur, & sine sorbitione vlla deuoratur. Liuentia, lichenasq; tollit, cum aceto illitum. Inflammationes omnes veteres ex aqua oblitum dissipat. Summa eius vis adstringens, cum aliquanto calore.

Rhapsontici consideratio.

RHAPONTICVM officinæ Rheuponticum uocant. Quod nomen sibi asciuisse uidetur à Rha fluuio regionem quandam Ponto conterminam præterluente, in cuius fluminis ripis numerosum nascitur. Cuius rei testis est Ammianus Marcellinus lib. xii. suarum historiarum, ubi sic scribit. Tanais, qui inter Caucasas oriens rupes per sinuosos labitur circumsflexus, Asianq; ab Europa disternans, in stagnis Meoticis delitescit. Huic Rha uicinus est amnis, in cuius supercilijs uegetabilis quedam eiusdem nominis gignitur radix, ad multiplices medelarum usus proficiens. hæc Ammianus. Legitimū paucis abhinc annis ad nos aduehi cepit. Nā multo antea tempore Rhapsontici uice maioris cœlurij radix in medicina usum irrepserat. Quæ etiam nostra etate non desunt, qui Rhapsontici loco utantur,

titur, recentiorum inuenta respuentes, cum haecenus legitimum Rhaponticum neque nouerint, neque uiderint: tanta est quorundam pertinacia. Credere ad haec peritissimorum medicorum quidam, praeterito nuper auo, Rhabarbarum a Rhapontico Dioscoridis nullo discrimine differre. Quippe quoniam eorum temporis curriculo legitimum Rhaponticum Italia non uiderat. Quod cum paucos post annos ad nos esset allatum, non defuere qui priorum reuocauerint sententiam. Id quod maxime palam facit Manardus Ferrariensis in suis epistolis. Quandoquidem is lib. VI. epistola II. firma hac, et stabili ducebatur opinione, uulgare nostri usus Rhabarbarum, et Dioscoridis Rhaponticum et idem esse, et nihil inter se cognatione differre. Veruntamen cum postea legitimum conspexisset Rhaponticum e Moschoiua allatum, quod Dioscoridis historiam notis omnibus referret, nouam statim induit opinionem, et priorem, quam habuit, reuocauit, ultima quinti libri epistola ad Leoniceum scribens. Rhaponticum primum uidi ego Venetijs in officina ad medici insignium e Constantinopoli allatum, ac deinde alijs pluribus in locis etiam ex Alexandria conuectum. quod nullis reclamantibus notis, uerum antiquorum Rhaponticum refert. Inuchitur Auerroes lib. V. suarum collectanearum tum in Galenum, tum in reliquos, qui dixerunt Rhabarbarum facultate tantum adstringenti pollere, quod purgatoriam, quae illi inest, facultatem minime compererint: cum tamen Auerroes ipse sit maximopere carpendus, quod neque Galenus, neque caeteri seniores Rhabarbari nostri usus usquam meminerint, nec quicquam de eo posteritatis memoriae prodiderint, tametsi de Rhapontico a Dioscoride descripto plura tradiderint, inter cuius facultates nulla penitus, quae purgando sit, inueniri potest. Rhapontici meminere, sub Rhabarbari tamen titulo, nisi interpretis (ut fere suspicor) sit lapsus, cum Serapio, tum etiam Auicenna. quandoquidem non plures suo Rhabarbaro assignauerunt facultates, quam qui eos praecesserunt, Rhapontico assignauerint. Quippe quod eorum neuter scripserit, suum Rhabarbarum deiectionis facultate pollere. Id quod uerum indicium praebet, scripsisse hos de Rhapontico, non autem de Rhabarbaro. Quo fit, ut non ab re putandum sit, id euenisse interpretum ignorantia Rhaponticum in Rhabarbarum permutatum. Cognouit tamen legitimum (ni fallor) aetatis nostrae Rhabarbarum Paulus Aegineta, cum ipsius meminerit libro VII. cap. XI. in quibusdam medicamentis aduersus podagras, quorum cognomina sunt diacorallion, compositio Agapeti, et compositio atactos. Verum non propterea credidit ipse, Rhaponticum a Rhabarbaro differre. Cuius rei auctor is fidem manifestam facit libro primo cap. XLIII. ubi scribit, quod deuorata terebinthina resina oliuae quantitate dormituris alium leniter mollit, et quod id praestatur efficacius, si Rhapontici momentum admiscetur. Ex quibus palam fit, per Rhaponticum Paulo Rhabarbarum designari, quod fortasse inter haec existinauerit nullam intercedere cognationis differentiam. quemadmodum credidere recentiorum quidam, de quibus paulo ante diximus. Paulo enim si Rhapontici, et Rhabarbari aliqua intercessisset differentia, ubi peculiariter de simplicibus medicamentis agit, de utrorumque facultate speciatim scripsisset. Sed cum ibi tantum Pontici meminerit, indicium haud dubium est, illi Barbari, et Pontici nullam fuisse differentiam. Caeterum Ruellius eos acriter reprehendit, qui inter Rhaponticum, et Rhabarbarum nostrum discrimen faciunt, cum sua ferat opinio, alterum ab altero minime disidere: atque si qua differentia reperitur, eam non aliunde prouenire, quam regionum, ubi gignitur, diuersitate, clementia, uel inclementia caeli. Neque alia ratione asserit, Ponticum nullo odore commendari, quum aquilonarium regionum, in quibus oritur, immani frigiditate: cum tamen Pontica regio non usque adeo sit frigida, ut Ruellij sententia admitti debeat, sed ut potius tanquam inanis reprobanda uideatur. Quandoquidem sequeretur, quod caetera stirpium genera, quae tam in oriente, quam in meridie odoris fragrantia commendantur, in aquilonari plaga: et in ipsa Ponti regione penitus inodore reperirentur. Quod tamen falsum esse semper crediderim: nam quauis stirpes omnes, quae in aquilonaribus regionibus oriuntur (de his, quae natura odoratiores habentur, intelligo) ex clinatum, et aeris algore, sint odore, ac caeteris qualitatibus imbecilliores; non ob id tamen harum qualitatium adeo expertes deprehenduntur, ut discerni nequeant: quin et in quemlibet usum, ubi scilicet conferant, non recipiantur suis in regionibus. Quippe si ob frigoris, ac regionum inclementiam suas innatas qualitates penitus exuerent, adeo ut sola tantum forma remaneret, propriam omnino peruerterent speciem. Quod tamen nulla ratione, nec auctoritate probatur. Si quidem compertum iam pridem apud nos est, quod quanquam Celtica nardus, quae a quibusdam Carinthiae, et Stiriae alpibus nobis affertur, a quibus penes quatuor, uel quinque totius anni mensibus, nix colliquata labitur; itemque acori radix, quae nostro aeo ex Sarmatia Europe glacie, et niuibus maiore anni parte semper obducta, aduchitur in calami odorati usum, odore tam ualido, naresque feriente fragrare non deprehenduntur, quemadmodum Celtica illa nardus, quae ex Liguria, et Istria defertur, et acorum, quod ex Ponto, Syria, et Aegypto petitur; non tamen ob hoc euenit unquam, quin suis proprijs ac naturalibus fragrent odoribus. Quo fit, ut infirma admodum, quantum equidem conijcio, sit Ruellij sententia. Quare hinc nobis concludere liceat, Rhaponticum odoris expertis non esse, aeris, soli, et regionis algore, sed quod alia a Rhabarbarico, uel Indico sit planta. Declarant praeter haec, Rhabarbarum a Rhapontico plurimum distare purgatoriam uis, quam natura ipsa Rhabarbaro largita est, odor nares feriens, compacta simul substantia, aureus color, ariditas, amaritudo, quae gustu percipitur, et ponderis grauitas. Quandoquidem Rhaponticum nullo odore commendatur, minime deiectionem molitur, cum potius adstringat; non est amarum, sed subacre; non aridum, sed lentum; non compactum, sed rarum; non ponderosum, sed admodum leue. Quibus rationibus fretus non temere asserendum putauerim, Ruellium hac in re magnopere hallucinatum fuisse, praesertimque cum dicat, nullo alio discrimine Rhabarbarum a Rhapontico differre, quam odore tantum. Vanum quippe uidetur argumentari, Rhabarbarum, et Rhaponticum unam et eandem esse radicem, quod forma, colore, ac specie nihil inter se distare oculorum sensibus appareant, cum tam in facultatibus, quam qualitatibus, maxime inter se differant. In simili errore uersantur etiam ij (sunt enim qui ita sentiant) qui sibi falso persuadent, abietis lacrymam a Larigna nihil disidere, ac unam et eandem lacrymam esse, eo quod in colore, in substantia, ac in caeteris notis, in quibus perpendendis oculi tantum iudices sunt, adeo per-

Quorundam error.

Vana Auerrois calumnia contra Gal.

Rhapontici, & rhabarbari discrimen.

Ruellij, & aliorum error.

similes

similes uideantur, ut uisibili facultate altera ab altera discerni non possit. Verum si quis rem ceteris sensibus experi-
 ri aggrediatur, discriminis certior fiet: namq; olfactu odoris fragrantiam haud insuauem, gustu uero amarorem in a-
 bietis lacryma comperiet, quibus larigna caret. Et quisnam uiniperi resinam à lentiscina secerneret, nisi rei ipsius in-
 corruptus iudex fuerit gustus? Quis à strobolina resina, & à quibusdam gummi globulis thus ipsum agnosceret, nisi
 adulterium tum igne, tum gustu deprehenderetur? Tanta præterea intercedit similitudo inter pistacium, & unguen-
 tariam glandem, ut nisi hæc amaritudinem gustui relinqueret; illud uero dulcedinem, difficillimum sanè fuerit alte-
 rum ab altera distinguere. Quid porrò inter se similius reperitur, quàm cassia, & cinnamomum, etsi hæc omnino spe-
 cie non conueniant? Hinc facillè adductus sum, ut nullius momenti eorum argumenta semper existimauerim, qui res
 secundum quasdam tantum qualitates diiudicant, quibus etiam sepe decipiuntur, ut ij, qui hæc leui ratione ducti, Rha-
 barbarum, & Rhaponticum idem esse contendunt. Meminit Rhapontici Galenus lib. viii. simplicium medica-
 mentorum, ubi de eius uiribus ita scriptum reliquit. Rheum, quidam ipsi Rha nuncupant: mistam habet tum tem-
 peraturam, tum facultatem. Habet enim quiddam terrestre frigidum, ceu indicio est adstrictio, & adiuncta est quæ-
 dam illi caliditas: siquidem si plusculum mandatur, subacra conspicitur. Quinetiam aërea cuiusdam substantie sub-
 tilis est particeps, quod indicat tum laxitas, tum leuitas: uerum non minimè & opera. Ob id enim licet adstringens,
 tamen non tantum conuulsis, sed & ruptis, & orthopnoæ prodest. Sic quoq; liuentia, & lichenas sanat cum aceto
 illitum. Porrò quòd adstrictionis opera haud instrenua sunt, hinc discere liceat, quòd sanguinem expuentibus, cœ-
 liacis, & dysentericis confrat: nec enim reluctatur terrestri frigido tenue aëreum, imò eo quòd deducat, et in altum
 perducatur, ualentioris effectus causa existit. Et in libro de antidotis primo: In Rheo, inquit, quoque fræus commit-
 titur: nam quibus in locis nascitur, simul atq; euulsum est, ipsum elixant, quò succum remittant, ac tam succum, ut
 sincerum, & aquæ impermistum, quàm Rheum exiccatum, ut non elixum ad nos postea mittunt. Idcirco scire oportet
 adulteratum dignoscere. quod facillimè ab his deprehenditur, qui Rheum sua sponte nascens uiderunt. hæcenus
 Galenus. Cæterum adulterium, quod in Rheo fieri prodidit Galenus, id (ut paulò post dicturi sumus) de Rhabarba-
 ro tradidit Mesues. Cui tria Rhei constituuntur genera, nempe Turcicum, Barbarum, & Indicum, quod & Sceniti-
 cum uocat, omnia à regionibus, à quibus conuehuntur, cognominata, uel in quibus proueniunt. Quippe Turcicum
 nil aliud illi designatur, quàm Ponticum, uel quòd è Ponto ad Turcas uicinos deferatur, uel quòd ab ijs saltuosius con-
 uallibus, in quibus ultra Tanain fluuium priores Turca, Pomponij Melæ, & Plinij testimonio, uenationibus ferè ui-
 xere tantum, iam pridem in Pontum fuerit delatum. Siquidem ab his non longè distat Rha fluuius, circa quem Rha,
 quod Ponticum posteri uocauerunt, probatissimorum auctorum testimonio, oriri certò scimus, fluminis illius nomine
 pariter appellatum. Quo fit, ut hac in re non dubitauerim errasse etiam Mesuem. quippe qui inter Rhei genera aliu
 ducentia Ponticum admiscuerit, à cæteris tum specie, tum facultate diuersum, quanuis fortasse rectius id Turcicum
 appellauerit, quàm Ponticum. Porrò Indicum ab India dictum, ubi frequentissimum prouenit, nemo est qui ambi-
 gat. Sed quàm ratione Sceniticum, & Indicum idem esse dixerit Mesues, hæcenus compertum non habeo: nisi for-
 tasse Sinicum rectius legendum fuerit, quòd à Sinis extremæ Indiae populis (ut arbitror) deferatur, cum plura quoq;
 aromatum genera ea regio mittat. Id quod manifestè idem declarat Mesues: quippe qui Scenicum, uel Sceniticum
 Indicum esse affirmat. Scenitæ enim (ut infrà dicemus) Indiae populi non sunt, sed potius Sini, à quibus Sinicum, non
 Scenicum, ut uulgata habet lectio, mea quidem sententia, uocari debet. Sunt tamen qui uelint Scenicum, nec Indicum
 esse, nec à Sinarum regione oriundum, quod à Mauritanis non Sinicum, sed Scenicum dicatur. Quamobrem eorum
 quidam, ut Adamus Lonicerus, in Arabia hoc nasci censet, & à Scenitis illius regionis populis Scenicum, siue Sceni-
 ticum uocari putat. Fuchsius uero Mesuis opinionem secutus, nullam inter Indicum, & Scenicum facit differentiam.
 quippe qui scripserit libro primo de compositione medicamentorum, Rheum Indicum esse uocatum, quòd ex India,
 aut locis Indiae proximis, nempe à Scenitis populis, ut auctor est Stephanus de urbibus Persidis, deferatur. Verum
 cum Scenitæ desertæ Arabiæ populi omni aromatum genere sint destituti, cumq; asserat Mesues Sceniticum rheum,
 & Indicum idem esse, cadit, peritq; Loniceri opinio. Velin tamen si possem Fuchsij sententiã probare. Verum cum
 Scenitæ etiam Straboni populi sint è Parthorum collegio Arla, & Maryanæ montes incolentes, distentq; ab Indiae
 sinibus milliariis plusquam mille & quingentis, nescio profectò, quònam modo Indicum rheum à Scenitis Partho-
 rum populis Sceniticum dici possit, quo fit, ut etiam Fuchsij opinionem longius sustinere nequeam. Ad hæc de Bar-
 barici nomenclatura uaria admodum est recentiorum medicorum sententia. Quandoquidem sunt qui uelint sic dictum
 à Barbaria Aphricæ prouincia, sic uulgariter appellata, ubi olim Carthago clarissima habuit sedem. Horum opinio-
 nem sequitur Fuchsius, quòd scripserit libro primo de compositione medicamentorum, id uerum fuisse Rhabarbari-
 cum, quod superioribus annis secum adduxere milites, qui cum Carolo Imperatore Tunetem expugnauerunt. Alij Bar-
 baricum uocari credunt, quòd à Barbari Indiae ciuitate, quæ intra Indi flumini fauces est sita, deuehi censent, rati In-
 dicum, & Barbaricum idem esse. Alij autem à Barbaria Erythraei pelagi insula, sic appellatum existimant, quòd In-
 diae naues, ac liburnica aromata deferentes magnum suæ mercis ibi iam pridem habuerint emporium, à quo per Ara-
 bicum sinum, traiecto prius angusto mari de Mecha, aromatum omne genus in Aegyptum per alias deferrebat natio-
 nes. Sed aliter se habet opinio nostra: quippe quòd semper existimauerim, Rhabarbarum ex Troglodytica Aethio-
 piæ regione ad nos deferri, et ibi etiam oriri, quòd ea regio Barbarica antiquis fuerit appellata. Siquidem inuenio Ga-
 lenum scripsisse tum lib. vi. de simplicium medicamentorum facultate, tum lib. iiii. cap. vi. de tuenda sanitate. gin-
 giber ex Barbaria ad nos conuehi: quod tamen Dioscorides superiore libro, & Plinius lib. xii. cap. vii. à Troglo-
 dytis deferri, & in eorum regione nasci tradunt. Quinetiam reperio, glandem unguentariam, quam Galenus ex Bar-
 barica regione adferri scribit, Dioscoridem libro sequenti in Aethiopia, ubi est Troglodytica regio, & Plinium libro
 xii. cap. xxi. Troglodytis nasci posteritatis memoriæ prodidisse, Ex quibus sanè liquidò constare puto, Troglo-
 dyticam

Rhapontici ui-
 res ex Gal.

Rhei Turcici
 nomenclatio.

Rhei Indici
 nominatio.

Rhei Barbari-
 ci nomencla-
 tura.

10

20

30

40

50

dyticam

dyticam regionem, & Barbaricam antiquis unam & eandem fuisse. Huc præterea accedit alia Plinij auctoritas, qui libro iam bis citato, cap. xix. ubi raritatis cinnamomi causam reddit, id accidisse scribit, incensis syluis Barbarorum ira. Nam cum, ipso inibi teste, oriatur cinnamomum in Aethiopia Troglodytis connubio permixta, non alias utiq; gentes Barbaras appellasse credimus, quam Troglodytas. Quamobrem & myrrham Troglodyticam appellavit Barbaram cap. xvi. eiusdem uoluminis. Nec ab re quidem Galeno, & Plinio Troglodytæ Barbari speciatim dicuntur, cum scripserit Pomponius Mela grauiſſimus auctor libro primo de situ orbis, eos magis stridere, quam loqui, specus tantum subire, & aliſerpentium carnibus. Quæ sanè omnia ita in mea me firmant opinione, ut certò credam, Rheum illud uerè esse Barbaricum, quod ex Troglodytica afferatur regione. Sententiam nostram magis adhuc confirmare uidetur Strabo, quòd lib. xv. suæ Geographiæ aperte testetur, ea omnia in aromatum, & plantarum genere oriri in Arabia, & Aethiopia, quæ in India australi proueniunt, quòd hæc regiones sole persimiles sint. Non placet igitur, ut dicam libere quod sentio, Fuchsij opinio ob prædictas tum rationes, tum auctoritates, tum etiam quoniam apud nullum usquam legerim ex ea Aphricæ parte, quæ uulgò dicitur Barbaria, Rha aliquod afferri, quod ibi prouenerit. Quin nec aliorum sententias comprobauerim, quoniam nec illud, quod à Barbari Indiæ ciuitate, nec illud, quod à Barbaria Erythraei pelagi insula aduehitur, rectè Barbarum dici potest, cum ex India utrunq; petatur, & quòd nullus extet auctor, qui à Barbari ciuitate Rhabarbarum scribat suam duxisse originem. Quare illud legitimum esse Rhabarbarum mea demum firma sententia est, quod ex Troglodytica Aethiopiæ regione fuerit aduectum. Quod facillè fortasse Veneti, qui quotannis in Alexandriam nauigant, seligere possent ab Indico: quod certò sciam, multa aromatum genera præter Indica eò ex Aethiopia, & felici Arabia per carouanas (ut uocant) comportari. Opinio falsa.

20 Ceterum, antequam de Rhabarbari uiribus agamus, illud in primis ignorandum non est, quòd falsa, ac uana sit uulgarium, & aliorum quorumlibet opinio, qui sibi firmiter persuadent, Rhabarbarum uiolentum admodum esse medicamentum, & quòd propterea à medicis non exhibeatur, nisi in deploratis ferè morborum affectibus. Siquidem (ut inferius clarissimè patebit) illud haud dubie tutò & pueris, & utero gerentibus mulieribus omni tempore, & ætate exhiberi potest. Atqui in eiusmodi hominum mentibus inualuit hæc inanis opinio: quoniam elapsis temporibus tanta Barbaricæ huius radicis extitit penuria (æquali enim cum auro pondere uendebatur) ut ad pretij magnitudinem euitandam, eam tunc non dedissent medici, nisi ubi morbos uel mortis periculo, uel diuturnis languoribus non uacare, certis signis coniecissent. Quo factum fuit, ut passim hac reprobata opinione ducerentur homines ad credendum, quòd in morbis curandis ualentissimum, imò uiolentissimum omnium medicamentorum esset Rhabarbarum. Huius uires cæteris diligentius, latiusq; descripsit Mesues, sic inquit. Rhabarbarum innocens, elemens, & excellens est medicamentum, multas dotes medicamento purgante maxime expetitis complexum. Præcellit in omni genere Indicum, quod re

30 cens sit, colore subnigro rufescente, ponderosum, quantum sua substantia rarum, & quòd cum frangitur, rufis, & glauco colore alternante spectatur: item quod mansum eroceo insicit colore. Adulteratur autem, quod omnino te animaduertere cautius oportet, hoc modo. Accipiunt impostores Rhabarbari multum, totumq; aqua macerant quinque diebus, exemptum deinde siccant, subtractaq; uis, & quasi anima uendunt. Aquam uerò, qua maduit, igne, uel sole similiter siccant, & in pastillos conformant ad regales usus. Fraus cognoscitur, quòd syncerum non uehementer adstringat, substantia rarius sit, & colore croceo insiciat. Adulteratum uerò contra se habet, coloris interni uarietatem amisit, & subnigricat. Calefacit, ac siccatur secundo ordine, etsi nonnulli primo tantum dicant. Constat tum aqueis, tum terreis qualitatibus, quæ adstringentem ei facultatem tribuunt, & eius substantiam conseruant. Est & aëreis raritatem substantiæ conferentibus particeps. Nec igneis quidem expers est, à quibus amaritudinem, concurrentibus etiam terreis qualitatibus, acquirit. Ac ipsa terrestris qualitas in imo delitescit: ignea uerò in sublime fertur. quo sit, ut eius diuidantur qualitates cum aqua, aut uino perfunditur. Operatur autem in obstructionum affectibus igneis tantum facultatibus: terreis uerò, ubi adstrictione sit opus. Omni penitus noxa uacat, daturq; omni tempore, & ætate, adeò ut pueris ætate tenellis, & prægnantibus facillè exhiberi possit. Auget Rhabarbari uires caprinum serum, uel si maceretur intubi, uel apij, aut plantaginis decocto. Nulli memoria excidat, quin semper Indicæ nardi tantillum ipsi commisceatur, cum maximopere conferat. Addendum etiam semper erit uini albi odorati modicum, præsertimq; ubi ad obstructiones referandas paratur. Illud præterea memoria retinendum est, quòd scilicet in adulterato nulla deiectionis reperitur facultas. Synceri macerati expressio probe conuenit, ubi tantum abstergere, deiectione, ac infarctus liberatione sit opus. Quòd si post hæc functiones, uiscera adstrictione roborante egerint, ipsum quidem in puluerem contritum exhibendum fuerit. At illud, quod igne torrescit, uehementer operatur, ac uehementius quod comburitur. Purum, selectum, ac substantia compactum, absq; iactura in tenuem puluerem conteri potest. Rarum uerò, ac laxum minimè, quoniam ex uehementi, ac longiori contritione facillè euanescit, ac deperditur. Resoluitur item eius uis, cum aqua, uel uino decoquitur. Deijcit Rhabarbarum non modò bilem, sed etiam pituitam ipsam. Eiq; propria facultas inest cum abstergerendi, tum etiam roborandi tam uentriculum, quam iecur, & eorum compunctiones amouendi. Clarificat Rhabarbarum sanguinem, obstructiones aperit, ac omnes pariter affectus sanat, quos generant obstructiones: nempe aquam intercutem, regium morbum, lienis crassitiam, ac diuturnas febres. Sanguinem reijcientibus, ac eius à qualibet parte manationibus qualitate, ac facultate substantiæ prodest. Datur etiam ab alto deuolutis, ruptis, & tam interne, quam externe fractis maximo iuuamento, præsertimq; si uino austero drachmæ pondere commisceatur, addito synceræ mumiæ momento, ac etiam erythrodani radicis tantundem. Singultientibus opitulatur, dysenteriam cohibet, præsertim quod igne sit torrefactum, addito tamen adstringente uino, & plantaginis succo. Vindicatur à carie, & teredine annis tribus, uel quatuor. Verum si cera oblinatur, uel in melle reponatur, uel psyllij semine, uel milio sepeliatur, diutius integrum, & syncerum seruari poterit. Rhabarbari uires ex Mes.

50 In Italia quoque Rhabarbarum quoddam in hortis, & uiridarijs passim reperitur, à peregrino non absimile. quod etiam (ut à medicis

Opinio falsa.

Rhabarbari uires ex Mes.

Rhabarbari Italicum.

à medicis

Nomina.

à medicis fide dignis mihi relatum est) bilem deijcit, quamvis peregrino sit longè infirmius. Radix, quæ ῥα. & ῥῆον Græcis, Rhapsonticum Latinis appellatur: Arabibus, Raued, seu Rauend: Italis, Rhapsontico.

GENTIANA.

GENTIANA MINOR.

ΓΕΝΤΙΑΝΗ. GENTIANA.

CAP. III.

GENTIANAE inuentio prima assignatur Gentio Illyriorum regi, à quo cognomentum habuit. Folijs partim proximè radicem, iuglandi, plantaginive similibus, subrubris: partim à medio caule, & præfertim iuxta cacumen, paulùm dissectis. caule cauo, & læui, digiti crassitudine, geniculato, & ex interuallis maioribus foliato, binùm cubitorum altitudine. semine in calycibus lato, leui, glumoso, fatis ad sphondilij semen accedente. radice longæ aristolochiæ, longa, crassa, amara. Nascitur in sublimibus montium iugis, vmbrosis locis, aquosisque. Vis radice excalescentia, & adstringens: contra morsus serpentium, duabus drachmis, cum pipere, ruta, & vino pota auxiliatur. Extracti succi drachma, laterum doloribus, & ex sublimi deturbatis, ruptis, & conuulsis prodest: hepaticis, & stomachicis, pota cum aqua subuenit. Radix collyrii modo subdita, partus eijcit: imposita, vt lycium, vulneraria est, & ulcerum cuniculatim depascentium medela. Succus præcipuè eodem effectù prodest: oculis inflammatione laborantibus illinitur: pro meconio collyrijs acerbis immiscetur. Radix vitiliginem absterget. Succi extrahendi ratio hæc est. Contusa radix quinque diebus aqua maceratur: postea in eadem tantisper decoquitur, dum extent radices: & vbi refrigit aqua, linteo excolatur: mox discoquitur, dum mellis crassitudo fiat, fictiliq; reconditur.

Gentianæ consideratio.

Gentianæ vires.

GENTIANA planta est uulgaris notitiæ. Frequentissima excelsis Tridentinis montibus prouenit, præsertimq; in Ananijis, in quorum cacuminibus sæpius eius effodi radices brachiali crassitudine, & bicubitali longitudine. Hanc à Gentio Illyriorum rege inuentam, unde illi nomen, non modò Dioscorides; sed aliorum etiam ueterum monumenta testantur. Plinio lib. xxv. cap. vii. ea est omnium præstantissima, quæ in Illyrico nascitur, ubi fortasse primò inuenta est. Gentianæ vires paucis admodum perstrinxit Galenus lib. vi. simplicium medicamentorum, sic inueniens. Herbe Gentianæ radix ualde efficax est, ubi extenuatione, purgatione, absterstone, obstructionis liberatione opus sit. Nec mirum, si hæc possit, cum impense sit amara. Hæc (ut Auicenna ait) excalescit ordine tertio, siccaturq; secundo. Vrinam, & menses ciet, & aduersus scorpionum ictus cæteris antidotis præstat. Eius aqua, præsertim quæ uase duplici balnei uapores uitreis organis elicitur, febres (ut ego sæpius expertus sum) ab infarctu tum uiscerum, tum uasorum excitatas mirificè pellit. Alui tuncas necat, maculasq; in facie qualescunq; detergit, si ea frequentius

quentius maculæ abluantur. Est præterea quedam vulgaris etiam planta, aliquibus *CRUCIATA* dicta, quæ non paruum cum *Gentiana* cognationem habere videtur: quandoquidem & notis, & facultatibus illi plurimum respondeat. Unde eos, non longè aberrare crediderim, qui hanc *Gentianam* minorem appellauerint. Hæc in incultis præcipuè locis nascitur, caule rotundo, dodranti, ac etiam maiore, in cacumine rufescente, paribus ferè interuallis ab imo ad summum geniculis intersepto: è quorum singulis alis bina prodeunt folia suppinguia, longa, vulgaris dictæ *Saponariæ* emula, & *Gentianæ* foliis in summitate erumpentibus similia. Flores, qui purpureo colore nitent, in summo circum caulem in orbem exeunt. Radix illi alba, longa, amarissimo gustu, locis pluribus ab utroque latere crucis instar perforata: unde illi *Cruciatæ* nomen indiderunt. Sunt etiam in hoc genere due aliæ plantæ: sed longè minores, tenuibus radicibus, & caule admodum paruo. Harum, & prædictæ radices recentioribus magnis laudibus effertur contra pestilentiam, & uenenosorum animalium ictus. Cæterum ego quidem illud experientia compertum habeo, quòd radice tusa, & uentri emplastri modo imposita, uermes, qui in intestinis fuerint, procul dubio necantur: & ulceratæ strumæ sanantur, si ijs eodem modo contusa, quæ nuper effossa sit, uel sicca, & in puluerem contrita adhibeatur. In summa non desunt, qui asserant, hæc ea omnia præstare posse, quæ *Gentiana*. quod ex prædictis facile probari potest. Ananiensta rura *Cruciatam* uulgò uocant *Pettimborsa*. Ex quo quis conijciat, si lubet, hanc illis indigenis, corrupta *Italica* uoce *Metti* in *borsa*, ideo *Pettimborsa* nominari, quòd tot uiribus commendetur, ut perinde ac gemma, crumens asseruari mereatur: aut quòd tantum uiribus excellat, ut medici ea utentes ingentem argenti, & auri copiam crumens sint reposituri. *Πεντάκων* planta sic Græcis, *Gentiana* similiter Latinis uocatur: *Mauritanis*, *Gentiana*, *Gentiana basilica*, seu *Basateca*: *Italîs*, *Gentiana*: *Germanis*, *Entzian*, *Bitter uurtz*, siue *Creutz uurtz*: *Hispanis*, *Gentiana*: *Gallis*, *Gentianne*.

Cruciatæ con sideratio.

Cruciatæ uires.

Nomina.

ARISTOLOCHIA ROTUNDA.

ARISTOLOCHIA LONGA.

Ἀριστολοχία. ARISTOLOCHIA.

CAP. IIII.

ARISTOLOCHIA nomen ex eo sibi adoptauit, quòd existimetur optimè puerperis opitulari. Tria eius genera traduntur. *Rotunda*, quæ femina uocatur, folijs hederaceis, præstanti odore cum acrimonia, mollibus, subrotundis, multis ab vna radice germinibus, prælongisque palmitibus: floribus candidis, pilei similitudine, in quibus quod rubrum est, grauiter olet. *Longa* mascula appellatur, nonnullis dactylitis: longiore quàm rotunda folio: tenuibus ramulis, dodrantalibus: flore purpureo, grauiter olente, qui marcescens in pyri similitudinem turbinatur. Radix rotundæ in orbem conglobata, rapi modo: longæ verò digiti crassitudinem, & dodrantis longitudinem implet, nonnunquam paulò maiorem. Ambæ colore intus buxæo, gustu amaro, & graui.

Est

Est etiãnum tertia longa, quæ clematitidis vocatur, ramulos habens tenues, refertos folijs subrotundis, minori semperuuo similibus: flores rutæ: radices longiores, tenues, crasso cortice, odoratoque vestitas, priuatim vnguentorum spissamentis conuenientes. Rotunda cæteris venenis resistit. Longa verò aduersus angues, & venena, drachmæ pondere ex vino bibitur, & illinitur. Pota cum pipere, & myrrha menses, partus, & omnia vuluarum onera eijcit: eadem efficit subdita in pello. Rotunda ad eadem pollet: insuper singultibus, suspirijs, horroribus, lieni, conuulsis, laterum doloribus, pota cum aqua, singulariter auxiliatur. Aculeos, & spicula extrahit: osium squamas illitu admittit: vlcera putrida exest, & fordida expurgat: caua cum iri, & melle explet: gingiuas, & dentes extergit. Clematitidis ad eadem pollere creditur: viribus tamen inferior est.

Aristolochiæ
confid.

Plinij, & Leonici
lapis.

Opinio quorundã
reprobata.

Pistolochia.

Alia opinio
refutata.

ARISTOLOCHIAE, quam officinæ Aristologiam uocant, tria statuuntur genera, nempe rotunda, longa, & clematitidis. Hæc rara admodum, & paucis nota: illæ uerò omnibus ferè rei herbariæ studiosis notissimæ. Quæ rotunda uocatur, etsi non ubiq; in Italia proueniat; in agro tamen Goritiensi plurima, pulcherrimãq; nascitur, præstanti odore. Vtraque flores edit, & fructus: qui in longa pyri imaginem referunt, suntq; iuglandibus longè maiores: in rotunda uerò rotundiores, pauloq; minores spectantur. Quæ in re non potui non maximè Plinium admirari, quòd lib. xxv. cap. viii. utraq; ferè bacculas paruas ueluti cappares tradiderit. nisi quis illud dixerit, quòd Plinio contigerit, Aristolochiæ utriusq; fructus uidisse, priusquam ad summum adoleuissent. Sed certè is eodem in loco excusari, meo iudicio, non potest, quin manifestè hallucinatus, & Græci sermonis non admodum peritus deprehendatur, cum Aristolochiæ nomen dedisse grauidas tradat. Quandoquidè non ab utero gerentibus mulieribus, sed à puerperis Aristolochia (ut Dioscorides scribit) id nominis sibi comparauit. Cuius rei non modò indicium præbet nomen ipsum ἀριστολοχία, quod nil aliud denotat, quàm optima puerperis, non (ut Plinius inquit) grauidis; sed etiã ipsius facultas, quæ ad remorantes à partu secundas, mensèsq; ciendos magnopere commendatur. Quapropter fuerit hæc prægnantibus procul dubio exitiale potius, quàm salubre medicamentum, cum ea sanè omnia, quæ secundas, & menses educunt, foetum etiã trahant, & quandoq; interficiant, præsertim cum fuerint amara Aristolochiæ modo. Nec minus præterea Leoniceum uirum alioqui nostræ ætatis doctissimum, satis admirari possum, quòd dum nimio fortasse aliorum errata corrigendi studio, uel auaritate ductus, de cyclamino, & aristolochijs Plinium accusat, in eadem, in qua Plinius, sive am ceciderit, asserens cum Plinio Aristolochiã à prægnantibus sibi nomen adinuenisse. Quod ne sine auctore pronunciaffe uideretur, Dioscoridem quidem adducit, sed eius historiam, quantum equidem sentio, corrumpit, ac peruertit. Sunt è recentioribus Cordus, Adamus Lonicerus, & monachi illi, qui in Mesuem cõmentaria edidit, qui sibi certò persuadent, eam esse Dioscoridi Aristolochiam clematitim, quæ officinis omnibus passim longa cognominatur: argumento quòd hæc radices proferat admodum longas, & sarmentorum modo prætenues. Quin & ut suam tueantur, ac magis roborent sententiam, hoc in loco Dioscoridis codicem omnino deprauatum esse contendunt: & ubi uulgata lectio habet, κλωία ἐχουσα λεπία, φίλλοις ὑποσπογγύλοις, ἀειζῶον μικρὸν εἰρησόν, hoc est ad uerbum, ramulos habens tenues, folijs subrotundis, semperuuo paruo similibus, non ἀειζῶον μικρὸν, sed ἀσάρον μικρὸν, quòd asaro paruo similia sint folia, legendum esse censent. Horum sanè sententiam nunquam probare potui, neq; probandam arbitror, pluribus cum rationibus, tum auctoritatibus adductis. quandoquidem Oribasij lectio aliter non habet, quàm communis hæc Dioscoridis, nec aliter legunt Serapio, & Auicenna. Id quod manifestè ostendit, hoc in loco Dioscoridi nullam subesse mendam. Adde, quòd cum unum tantum Dioscoridi sit asarum, nec minoris asari is usquam, quòd legatur, meminerit, absurdum sanè uideretur, quòd minori asaro Aristolochiam clematitim comparasset. Accedit & alia ratio, quòd cum uulgaris Aristolochia longa rutæ flores non edat, clematitidis esse non potest. Præterea si Dioscoridis lectionem accuratius perpẽdamus, nil aliud esse uidetur longa officinarũ, quàm longa Dioscoridis: aut fortassis eius species, cuius nulla, quòd extet, ab antiquis facta sit mentio. Quippe quòd proferat hæc folia longiora, latioraq; quàm rotunda: ramulos dodrantes: florem grauius olentem, qui fructum edat pyri modo turbinatum. Nam quòd fructum ferat clematitidis, non scribit Dioscorides: nec folia longa, latioraq; ut uulgaris habet Aristolochia, sed subrotunda, & minori semperuuo similia. At si contrà dixerit quispian, longam uulgarem Dioscoridis longam non esse, quoniam stas illi purpureus non sit, sed melinus, & radix non palmatis, nec digiti crassitudine, sed longior admodum, & longè tenuior. Huic facile responderi poterit, id locorũ regionumq; uarietate euenire posse, & quòd natura cum florum coloribus in quàm plurimis ludat: quòd; uidimus etiã nos Aristolochiæ longæ plantam à Calabria allatam, radice (ut in theriacis scribit Nicander) cubitali longitudine, pollicari crassitudine: cui folia erant, quæ à nostrate longa nullo discrimine differebant. Ad hæc Clematitidis radix Dioscoridi, & Plinio crasso contegitur cortice: quòd tamen in longa officinarum, nostratèq; non uisitur, cum tenui cortice perpetuò uestiatur, odore potius graui, quàm odorato. Quamobrem inclinare nunquam potuit animus, ut crederem, Aristolochiam longam, cuius hic effigiem appinximus, esse clematitim. Sed potius eò deductus sum, ut suspicarer hanc fortasse esse Pistolochiam sic Plinio uocatam, quòd & ipsa puerperis commendetur. Nam præterquam quòd hæc illi quarto Aristolochiæ generi assignetur, tenuior est, quàm clematitidis, densis radice capillamentis, iunci plenioris crassitudine. Illud mihi suspicionem auxit, quòd uiderim etiã præter hanc aliam, quæ radice palmari, & crassitudine digitali constabat: sed in omnibus alijs partibus alteri adeò persimilis, ut nullam inter eas intercedere differentiam compererim. Sunt præterea recentiorum quidam rei herbariæ & studiosi, & periti, quibus persuasum est, non tamen sine aliqua ratione, quòd Aristolochiæ longæ præter clematitim duo habeantur genera: quarum altera sit radice (ut Dioscorides inquit) digiti crassitudine, & dodrantis longitudine: altera uerò tenui ac longiore, quæ (ut auct) ab Andromacho et Gal. lib. i. de antidotis ἀριστολοχία λεπτή, hoc est Aristolochia tenuis appellatur. quæ et hanc affirmant eã longam

10

20

30

40

50

longam

longam esse, cuius hic imaginē exhibuimus, cuiusq; passim est usus. Quo fit, ut pro certo existiment hanc esse eā Aristolochiam, quæ in Andromachi theriacam addi debeat, Andromachi iunioris, et Damocratis testimonio innixi, quod in theriaces cōpositione huiusce tenuis tantum meminerint. Id quod (ut dicunt) præ se ferre uidetur, alterū etiānum ipsius Aristolochiæ longæ genus esse præter clematitim, radice constans tenuiore ac longiore. Hoc autem comprobatiū fuisse putant à Galeno lib. antè citato, ubi docens quomodo nonnulla, quæ ab Andromacho seniori obscure tradita sunt, explicari debeant, ita scribit. Si quid adhuc aliud superest, quod minus dilucidè sit ab Andromacho seniori elegiacis uersibus dictum, planum fiet theriacam legentibus ab eius folio soluta oratione descriptam. Quod enim ille Cecropium mel obscurius appellat, hic Atticum aperte nominat. Centaurium ille nulla adhibita distinctione in carmine pronunciat, hic uerò in prosa tenuè apponit, eo quod aliud quoque centaurium extet crassum appellatum. Idem et in aristolochia fecit, cum præter tenuem aristolochiam, alia quoque reperitur, quæ crassam radicem habeat, et rursus tertia, quæ rotundam. hætenus Galenus. Quibus nimirum uerbis illi credunt suam satis firmasse se uentiam. Sed ego quidem aliter sentio, ut qui putem, Aristolochiam tenuem non aliud Andromacho et Galeno fuisse, quam clematitim cognominatam. Etenim ut omittam, quod Dioscorides et Galenus non plura, quantum inuenerim, quam tria Aristolochiæ genera commemorant, nempe rotundam, longam, et clematitim; clematitidis priuatim à Dioscoride de Aristolochiæ longæ subscribitur, et quodammodo eius species constituitur, ramulis tenuibus, radicibus etiam tenuibus ac longioribus. Vt hinc facile nobis liceat conijcere, Andromachum et Galenum non aliud supradicto loco per tenuem Aristolochiam intellexisse, quam clematitim. Adde quod si ad omnium qualitates et facultates spectes, sanè clematitidis dignior est, quæ in theriacam recipiatur. Hæc enim radicem habet, Dioscoride teste, cortice odorato uestitam, unguentorum spissamentis conuenientem. Plinius deinde lib. xxv. cap. viii. clematitim cæteris prætulit ijs uerbis. Terium longissimæ tenuitatis, uitis nouelle, cui sit præcipua uis, quæ clematitidis uocatur, ab alijs Cretica. Et paulo post idem ait. Odor omnium medicatus, sed oblonga radice tenuioriq; gravior. hæc ille. Quibus utique ad stipulari uidetur etiam Galenus libro vi. simplicium medicamentorum, ubi de Aristolochiarum uiribus disseruit, ut infra patebit in earum commentatione. Quare non est, meo quidem iudicio, asserendum, quod Aristolochia λεπτή Andromacho et Galeno sit aliquod quartum Aristolochiæ genus ita uocatum. quandoquidem λεπτή hic nullum facit per se genus: neque folium tenuem indicat, sed etiam minorem. atque certè in longarum genere huiusmodi est clematitidis. Cæterum si Aristolochia Græcis λεωτή nominata esset aliud genus per se, necessario statuendum foret esse tertium quoque centaurij genus præter magnum et minus, quod peculiariter Græcis λεωτόν uocatur. Sed hoc dupliciter falsum esse conuincitur. Primò quod apud Dioscoridem, Galenum, aliosq; antiquiores, qui de plantarum historia ac uiribus scripserunt, nusquam plura, quod equidem legerim, quam duo centaurij genera scripta reperiantur, scilicet maius et minus. Secundò quod constat, Plinio lib. xxv. cap. vi. centaurium cognomine leptum nullum per se genus esse, sed ea appellatione illud tantum centaurium describi, quod à Dioscoride et Galeno minus appellatur. quinciam idem de huius centaurij uiribus ea omnia tradidit, quæ illi centaurio minori reddiderunt. Sed quid tot uerbis opus erat, quibus nostram tueremur, et aliorum refelleremus sententiam? cum huic difficultati satis ferè facere possint uerba ipsius Dioscoridis, quibus Aristolochiæ clematitidis radices expressit in hunc modum. εἰς μακροτέρας (μακροτάτας, quod est, longissimas legit Oribasius) λεωτῆς. id est, radices longiores, tenues. Vt uel ex his intelligi possit, haud absurdum esse, quod aliquis Aristolochiam clematitim etiam tenuem nominet, quemadmodum ab Andromacho seniori, et iuniori uocatum fuisse existimamus. Ex his itaq; omnibus colligendum esse arbitror, quod Aristolochia tenuis dicta ab Andromacho, non sit genus distinctum ab alijs, sed eadem cum clematitide: et quod sub Aristolochiæ tenuis nomine clematitim intellexerint Andromachus, et Galenus. Erit igitur, mea quidem sententia, Aristolochia clematitidis, utpote tenuior, odorator, et præstantior, in theriacæ compositionem addenda: non autem illa longa, quam hic depictam dedimus. Quæ tamen à nobis, fortè rectius, Plinij Pistolochia censetur, ut supra dictum est: aut certè aliud Aristolochiæ genus ueteribus incognitum.

Veruntamen Fuchsius medicus clarissimus, suis de plantarum historia commentarijs, aliam plantam Pistolochiam putat: quæ tamen (eius pace dixerim) à Plinij Pistolochia prorsus abhorret. Est enim Pistolochia Fuchsi mollis in uniuersum planta, quæ uere primo unâ cum chelidonio exoritur, et maio, uel ad summum iunio contabescit. Crescit hæc tenellis, subalbidisq; folijs, coriandro, uel ranunculo primi generis proximis: radice tuberosa, inferiori parte sessili, superiori uerò monticuli instar elata, intus ubique concaua, nigro exteriori cortice, buxæ interiori pulpa, odore aristolochiæ, et gustu amara. Quapropter Germanis hæc, quod uera Aristolochia rotunda sint destituti, eius uicem infeliciter explet. Non tamen ob id censendum est hanc esse Pistolochiam, quæ à Plinio describitur. Si quidem hæc illi tuberosa, et inani radice non constat: sed clematitide tenuior est, densis (ut dictum est) radicis capsamentis, iunci plenioris crassitudine. Sed rectius, ueriusq; quantum equidem sentio, dici posset, hanc plantam esse Plinio sumariæ alterum genus, quod ab eo lib. xxv. cap. xii. ijs depingitur uerbis. Alia est Capnos fruticosa, prætenera, folijs coriandri, cineræ coloris, flore purpureo. Nascitur in hortis, et segetibus. De hac etiam Aëtiuum locutum fuisse existimauerim lib. x. cap. ii. in curatione obstructi iecinoris, ubi chelidonijs Capni meminit, eo quod (ut diximus) unâ cum chelidonio primùm erumpat hirundinum aduentu, ut libro quarto latius differemus, ubi consultò sumariæ historia tractabitur. Porro quod huius plantæ radix Aristolochiæ rotundæ uicem supplere possit, atque in huius penuria illa uti liceat, adnotatum reliquit Fuchsius in libro de componendis medicamentis, quem nuper locupletatum edidit, in theriaca dia tessaron. Attamen si Galenum sequi uolumus, pro Aristolochia rotunda longam substituemus. Aristolochiæ genera memoriæ prodidit Galenus libro vi. simplicium medicamentorum, ubi eorum uires explicauit ijs uerbis. Aristolochiæ radix ad medicationes utilissima est, amara, et subacris. Sed ex illis omnium subtilissima est rotunda, ad omnia efficacior. Aliarum uerò duarum, quæ Clematitidis appellatur,

animo

stipulari uidetur etiam Galenus libro vi. simplicium medicamentorum, ubi de Aristolochiarum uiribus disseruit, ut infra patebit in earum commentatione.

Fuch. opinio reiecta.

Aristolochiæ uires ex Gal. et Mesue.

G tur.

tur, fragrantior est. Itaque ea ad unguenta utuntur unguentarij: sed ad sanationes infirmior. At longa minus quidem tenuitatis obtinet, quam rotunda, sed nec ipsa inefficax est: uerum abstergendi, atq; excalfacendi potentiam possidet, minus quidem quam rotunda abstergit, ac digerit, sed non minus calefacit, imò forsitan plus quoq;. Itaq; in quibus usus est modicæ absterfionis, commodior est longa, puta in carnum exulcerationibus, & fomentationibus utari. At in quibus crassior humorem ualidius extenuare oportet, illic usus est rotunda. Proinde dolores ab infarctu, aut crassitie crudorum flatuum natos magis curat rotunda, & spicula extrahit, & putredines sanat, & sordida ulcera re purgat, ac dentes, gingiuasq; candidas efficit. Auxilio est & asthmaticis, singultientibus, comitialibus, podagricis, si cum aqua bibatur: tum ruptis, & conuulsis, ut si quod aliud medicamentum, idonea est. hætenus Galenus. Aristolochiæ uim purgatoriam inesse (quod tamen silentio præterierunt Dioscorides, & Galenus) auctor est Mesues, qui ita scribit. Aristolochiæ radix pituitosos per inferna ducit humores, atq; etiam, ut nonnulli asserunt, biliosos. Pulmonem, ac pectoris particulas ab humorum lentore, ac putredine efficaciter mundat. cuius rei indicium est, quod asthmaticis maximum adferat iuuamentum. Quæ Græcè ἀριστολοχία, Aristolochia quoq; Latine dicitur: Arabice, Zaruand, Masmoera, seu Zaruand: Italicè, Aristologia: Germanicè, Osterlutey: Hispanicè, Astronomia: Gallicè, Foterlie, aut de la Sarasine.

Nomina.

Γλυκύριζα. DULCIS RADIX.

CAP. V.

Dulcis radices consideratio.

Plinij lapsus.

Glycyrrhizæ uires ex Gal.

DULCIS radix plurima gignitur in Cappadocia, & Ponto. Fruticosa est, ramis binum cubitorum altitudine assurgentibus: folijs lentisci, densis, pinguibus, tactuque gummosis: flore hyacinthi: fructu pilularum platani magnitudinis, asperiore, qui filiquas lentium modo habet rufas, & paruas: radicibus longis, ut gentianæ, coloris buxei, subacerbis, & dulcibus: quæ densantur in succum, lycij exemplo. Is in arteriæ scabritia efficax habetur: uerum oportet, ut linguæ subditus eliquescat: æstuanti stomacho, thoraci, ac iocineri conuenit: sanat uelicæ scabiem, & renum dolores, cum passo potus: idem eliquatus sitim sedat: uulneribus illitus accommodatur: commanducatus stomacho prodest. Recentis radices decoctum ad eadem euenit. Eiusdem farina pterygijs commodissimè inspargitur.

DULCIS radix, quam Græci Glycyrrhizam, & officinæ Græcum nomen corrumpentes, uel potius Barbaros secuta, Liquiritiam uocant, & Hetrusci uulgò Regolitia, planta est paucis non cognita. Abundat hac Apulia, præsertim Gargano monte, unde quotannis succus in pastillos condensatus ad nos conuehitur, & radicum quam plurimum. Visitur etiãnum in uridijs pluribus locis in Italia, non modò ad spectaculum sata: sed & ad medicamentorum usum. Siquidem radix recenter effossa, sicca longè magis præstat, & ori gratior in medicamentis habetur. Sed non possum non ualde admirari Plinium, quod Glycyrrhizam inter aculeatas numerauerit plantas lib. xxi. cap. 1x. sic inueniens. Glycyrrhiza sine dubio inter aculeatas est, folijs echinatis, pinguibus, tactuque gummosis. Et lib. xxi. cap.

xvi. dum catalogo quodam aculeatas commemorat stirpes: spinosarum, inquit, multæ species. In totum spinosa est asparagus, scorpio, nullum enim folium habet. Quædam spinosa foliata, ut carduus, eryngion, glycyrrhiza, & urtica. His enim omnibus folijs inest aculeata mordacitas. hæc ille. Quo fit, ut sine controuersia dici possit, Plinium Glycyrrhizam minimè nouisse, cum certè nusquam gentium, quod equidem sciam, aculeatis folijs proueniat, sed (ut Dioscorides scribit) lentisci æmulis, densis, pinguibus, tactuque gummosis. Cuius erroris causa illud facile esse potuit, quod sui potius Græci codicis fidem secutus fuerit, quam rei ueritatem, in quo fortasse facili, lubricoque librarij non aduertentium lapsu ἐχίνω pro γλυκύω scriptum legebatur: uel quod Græcæ linguæ non exactè peritus uocabulorum, uocumque similitudine deceptus (ut alibi quandoque demonstrauimus) Plinius in hoc errauerit. Nam huiuscemodi opinio adeò firmiter ueritati coheret, ut facile ij quoque deprehendi possint à ueritate desciscere, qui credunt Glycyrrhizam olim spinis fuisse præditam, sed mango-nio longi cultus edomito rigore spinarum aculeos amisisse, & tandem mitigatam esse: cum ea etiam, quæ hoc æuo sponte per se nascitur, nullibi aculeata spectetur. Dulcis hæc radix à Theophrasto libro ix. cap. xiii. Scythica appellatur, eo quod Scythæ hac contenti absque alio alimentorum præsidio decem, duodecimque dies degerent. Nam (ut idem testatur) circa Meotim paludem plurima nascitur. Glycyrrhizæ meminit Galenus lib. vi. simplicium medicamentorum, sic inueniens. Huius fruticis radicem succus in primis utilis est, similiter ut eius radices dulcis,

dulcis, cum leui quadam adstrictione. Proinde asperitates lenire potest, nec modo in arteria; uerum etiam uesica scabra, idq; temperaturæ mediocritate. Quocirca fuerit sanè natura eius familiaris nostræ temperaturæ: nam tale monstratum est esse id quod dulce est. Sed cum adstrictio quædam adiuncta sit, uniuersum eius temperamentum, quantum ex caliditate, & adstrictione est, tepidæ potissimum caliditatis fuerit, quam proximè accedens ad symmetrum, siue temperatum. Porro quoniam temperie quoq; humidum est, quod modicè dulce est, iure sanè etiam sitim extinguens medicamentum est, nimirum modicè humidum, simul & humana natura frigidius. Refert Dioscorides, radicem siccam ad læuorem redactam, pterygiorum illitu idoneum esse remedium. Γλυκύρριζα sic Græcis dicta, Latinis Glycyrrhiza, & Dulcis radix appellatur: Arabibus, Sus: Italis, Regolitia: Germanis, Leckritz, siue Sueszholtz: Hispanis, Regaliza: Gallis, Reclisse, seu Reygalisse.

Nomina.

Κενταύριον μέγα. CENTAVRIVM MAGNUM.

CAP. VI.

CENTAVRIVM magnum folia habet iuglandis, oblonga, uiridi brassicarum colore, ferrata in ambitu: caulem, ceu rumicis, binum, aut ternum cubitorum, multis ab radice adnatis, in quibus capita, ceu papauerum, in rotunditate oblonga. Flos caruleus: semen cnico simile, ceu laneis quibusdam inuolutum. Radix crassa, grauis, solida, tripedalis, succo prægnans, cum adstrictione aliqua, & dulcedine acris, & rubescens. Amat solum pingue, & apricum, ac fyluas, & colles. Copiosissima est in Lycia, & Peloponneso, in Arcadia, Helide, & Messenia, pluribusque locis circa Pholoën, Lyciam, & Smyrnam. Radix conuenit ruptis, conuulsis, pleuriticis, spirandi difficultati, ueteri tussi: sanguinem expuentibus, drachmis duabus tria datur, si febris sit, in aqua; cæteris in uino: item ad tormina, & vuluæ dolores. Ramenta eius in collyrij formam vuluæ subdita, menses, atque partus extrahunt. Succus eadem præstat. Vulneribus prodest: nam recens tusa, aut arida antè madefacta, ea glutinat, & coniungit. Carnes coalescunt, si tusa simul decoquatur. In Lycia succum exprimunt, quo pro lycio utuntur.

CENTAVRIVM magnum (ut in Rhapontico superius diximus) nil aliud, mea quidem sententia, est, quam illa insignis admodum radix, quam præterita nuper ætas Rhaponticum esse credidit: quamq; etiam hoc tempore eodem nomine quidam appellant, qui cum imperitis superioris ætatis errare malunt, quam cum peritis recentioribus uera cognoscere simplicia medicamenta. Ceterum contendat licet Musa Ferraricensis

Centaurij magni confid.

radicem, qua Rhapontici loco plerumq; officinæ utuntur, Centaurij magni radicem non esse; is tamen hac in re decipi (pace eius dixerim) manifestè deprehenditur, cum ea radix, que uulgaribus Rhapontici uicem explet, omnibus sanè notis Centaurium magnum representet. Quippe quod crassa sit, grauis, compacta, tripedalis, & rubeo succo prægnans, qui gustui non modo quadantenus sit acris; sed etiam cum aliqua adstrictione dulcis. Adde quod & folia, caulis, capitula, flores, & semina illi prorsus sint eadem, quibus constare Centaurium magnum Dioscorides, & Galenus memoriæ prodidere. Ea, que hodie ad nos conuehitur, Gargano præclarissimo Apuliæ monte numerosa nascitur: quin & in alijs Italiæ locis, nempe in Veronensi agro Baldo monte, quem Benaci alluit unda, sed infirma radice, si ad Apulam compares. Non desunt præterea hac tempestate rei herbariæ ignari nebulones, qui bonis quibusdam seplasiarijs persuadere conentur, eam plantam esse Centaurium magnum, que in aquis prouenit, caule quadrato, bicubitali; folijs salicis modo longis: flore rubenti, spicato, quam quidam pro hysimachia accipiunt. Neque alio, quod sciam, argumento nituntur, quam quod hæc planta flore sit rubro, & caule quadrangulati, quemadmodum & Centaurium minus. Sed quantum isti hallucinentur, quantaq; in erroris caligine uersentur, ij quidem iudicent, qui in stirpium historia multum studij, & temporis consumpserunt.

Brafsuoli lapsus.

Quorundam hallucinatio.

Porro utriusque Centaurij uno tantum capite mentionem facit Mesues; sed adeo alterum cum altero miscet, ac confundit, ut mirandum non sit, si à nonnullis ætatis nostræ diligentissimis rei herbariæ inquisitoribus acriter fuerit accusatus: quemadmodum & Auicenna, qui cum illo pariter errat, & cum utrisq; Serapio. Siquidem is scripsit ex auctoritate Aben Mesuai, Centaurij magni radicem lentam trahere pituitam, simul & bilem, & coxendicum doloribus opitulari. Quæ tamen facultates Centaurij maioris non sunt, sed minoris, ut sequenti capite explicabimus. Ceterum neq; Plinius ab errore uindicari potest, qui tametsi in Centaurij magni historia lib. xxv. cap. vi.

Arabum lapsus.

Plinij error.

Centaurij ma-
gni vires ex
Galeno.

Nomina.

in omnibus ferè Dioscoridi subscribat; in facultatibus tamen errasse uidetur, quòd Centaurio maiori amaritudinem cum quadam dulcedine tribuerit: cum amaritudo non in maiori, sed in minori tantum deprehendatur. Centaurij magni meminit Galenus lib. VII. simplicium medicamentorum, de eius uiribus ijs differens uerbis. Centaurij magni radix sicut gustu contrarias qualitates, ita in usu contrarios effectus demonstrat. Gustu itaque acris simul, adstringensq; apparet cum leuicula quadam dulcedine. At in actionibus acrimonia quidem caliditatis opera ostentat, menses prouocans, & foetum mortuum euellens, uiuumq; corrumpens, atq; eiciens. Adstrictio uerò, opera crassæ, terrenæq; frigiditatis, cum uulnera glutinet, & sanguinem reijcientibus proffit. Exhibentur autem eius drachmæ duæ, febricitantibus quidem cum aqua, febrì uerò liberis cum uino. Porro secundum omnium simul qualitatum actionem, ruptis, conuulsis, dyspnœa, siue spirandi difficultati, tum inueterate tussi conuenit. Nec enim in talibus euacuare solim quod præter naturam est, oportet; sed partem quoq; euacuata[m] roborare, ac confirmare. Vacuationi itaq; accommodata est acrimonia, utiq; cum non sola sit, ac pura, sed aut dulcedini iuncta, aut certè non prorsum amaritudini: si quidem uehementiam tunc, atq; uiolentiam, mista illi temperata quadam substantia, cuiusmodi est dulcis, non obtinebit. Porro ad ea, quæ euacuata sunt, roboranda, contrahendaq; adstrictione est opus. Eadem quæ radix, & succus ipsius efficit: utunturq; eo medicamento quidam uice lycij. Græci κεντάριον μέγα id uocant, quod Latini Centaurium magnum; Mauritanii, Chanturion kibir, Sacurion habre, seu Canthurium; Itali, Centaurea maggiore; Germani, non sine errore, Reupontic: ut etiam Hispani, Ruipontico: & Galli, Rhepontico.

Κεντάριον μικρόν. CENTAVRIVM MINVS.

CAP. VII.

CENTAVRIVM minus, limnesion aliqui uocauerunt, quoniam rigua amet loca. Herba origano, aut hyperico similis, caule anguloso, palmum excedente: flore lychnidis, è puniceo in purpuram uergente: folijs rutæ, prælongis, & paruis: fructu tritico simili: radice pusilla, læui, & superuacua, quæ gustanti amaritudinem adfert. Herba recens tusa suo illitu uulnera conglutinat: uetera ulcera purgat, & cicatrice obducit. Bilem, crassosq; humores per aluum exigit, si decocta deuoretur. Ius decocti ischiadicis conuenientissimè infunditur: trahit enim sanguinem, & dolorem leuat. Succus oculorum medicamentis perquam utilis: siquidem cum melle caliginem oculorum expurgat. in uellere appositus, menses, & partus extrahit: epotus peculiariter neruorum uitijs succurrit. Succo extrahendi ratio. Legitur herba semine prægnans. & diebus quinque madefacta, decoquitur, donec superemineat aquæ: mox ubi refrigit, linteolo exprimitur, & eiecta herba, iterum decoquitur, usque dum mellis crassitudinem habeat. Nonnulli eam recentem, grauidamque contundunt, atque succum fictili non picato exprimunt, & in sole, lignea rude assidue mouentes, inspissant. quòd si quid concretum faucibus uasis adhærescat, deradunt, reliquoque humori permiscunt, noctu diligenter operiunt: nanque ros nocturnus liquores coalescere non finit. Quæ autem siccis radicibus, aut herbis, liquamenta exprimuntur, decocta (ut in gentianæ mentione retulimus) præparantur. Sed quæ ex corticibus humidis, aut contusis herbis factitantur, in sole, uti antè dictum est, coguntur. Sic è thapsia, sic è mandragora, reliquisque similibus succus: sic ex acerbis uuis melligo elicitor. Lycium tamen, & absinthium, hypocistis, & confimilia, decocta, eo quo diximus modo, coguntur.

Centaurij mi-
noris confi-
deratio.

si modica

Centaurij mi-
noris vires ex
Galeno.

CENTAVRIVM minus nullis ferè non cognitum, in Hetruria uulgò Biondella nuncupatur: quoniam abstergendis, dealbandisq; mulierum capillis ex lixiuo plurimum præstat. Quod passim in officinis habetur, uerum, & legimum Centarium minus esse, omnibus, ut arbitror, exploratum est, quam ut à nobis ostendi debeat. Quippe quòd nullis in uniuersum notis Centaurij minoris historie refragetur. Galenus ob ingentes, mirasq; eius facultates, de ipsius uiribus integrum librum conscripsit, Papiæq; dicauit. Detrahit hoc bilem, & pituitam, qua sanè facultate Centaurium maius planè carere deprehenditur. Quo fit, ut non parum aberrauerint inter Mauritanos Mesues, Auicenna, & Serapio, quòd Centaurij minoris vires cum maiori turpiter confuderint.

Galenus præter ea, quæ de Centaurio minori ad Papiam scripsit, eius quoque meminit libro VII. simplicium medicamentorum, sic inquit. Centaurij minoris radix prorsus inefficax est. Sed ramuli eius, & potissimum folia, quæ illi inhaerent, & flores, utilissima sunt. Vincit in eis qualitas amara, paululum habens & adstrictionis,

tionis, atq; ob eiusmodi temperamētum admodū exiccatorium est medicamen, expers mordacitatis. Porro quod omnia talia utiliora sint, supra commonui, & nunc nihilo secius tamen nos repetere tempestiuum est, omnes eius particulatim actiones memorantes. Vulnere itaque magna herbe ipsius recentis illiū glutinantur: & uetusta, quæ ægre ad cicatricem perducunt queunt ulcera, cicatrice eodem modo utentibus obducuntur. Arefacta uerò glutinatorijs, & desiccatorijs miscetur facultatibus, ijs uidelicet, quæ sinus, & fistulas sanare sunt nata, ueteresq; duritias emollire, tum ulcerum maligna, quæ cacœthe uocantur, sanare. Miscetur etiam ijs, quæ rheumaticis affectibus medentur: in quibus ea medicamenta optima sunt, quæ uehementer desiccantia, cum quadam adstrictione nullam habent mordacitatem. Decoctum herbe quidam ischiadicis infundunt, ceu biliosa, & crassa ducens: nam & talia purgat. quanquam cum adeo uehementer operabitur, ut cruenta euacuet, tunc plus proderit. Succus porro eius, cum adsimilis sit facultatis, hoc est, exiccatoria, & abstersoria, & cætera iam dicta pulchre efficere potest: & cum melle oculis illinitur, mensesq; & sætium appositus euocat. Sunt qui ipsum præbeant & ijs, quibus nerui affecti sunt, ut qui euacuet, & desiccet innoxie quæ impleta sunt. Quippe cum iecinoris quoque obstructiones optime expediat, bonumq; sit lieni indurato remedium, foris impositum, nec secius, si quis bibere sustineat. Κατάριον μικρόν sic Græcè, Latine uerò Centaurium minus dicitur: Arabicè, Chanturion sege, & segir, seu Katarion sages: Italicè, Centaurea minore: Germanicè, Tausent gulden kraut, Fieber kraut, Erdtgall, seu Biber kraut: Hispanicè, Fel de tierra: Gallicè, Centauree, aut Fiel de terre.

Nomina.

CHAMAELEON ALBUS.

CHAMAELEON NIGER.

20

30

40

Χαμυλίων λευκός. CHAMAELEON ALBUS.

CAP. VIII.

50 CHAMAELEON albus, iuxta ideo aliquibus uocatur, quod quibusdam in locis uiscum circa radices eius inueniatur: quo pro mastiche utuntur mulieres. Folia habet silybo, aut scolymo similia, asperiora, acutiora, nigroq; chamæleone ualidiora. Caulem non promit, uerum ex medio spinas, echini marini, aut cinaræ modo, erigit. Flores purpureos, ueluti papporum lanugines emittit: semen cnico simile: radicem in lætis collibus crassam, in montosis uerò graciliorem, in profundo albam, aliquatenus aromaticam, graui odore, dulcem. Quæ pota acetabuli mensura, latas intera-neorum tineas pellit: bibitur autem in uino austero cum origani feruefacti succo. Hydropicis cōmo dissimè drachma in uino datur: etenim eos extenuat. Contra difficultatem urinae decoctum propinatur. Hauſta in uino, serpentium uenenis resistit: occidit canes, & sues: mures item necat, subacta cum polenta, aut aqua, & oleo madefacta.

CHAMAELION niger folijs scolymo similis effet, nisi minora, tenuioraque, ac rubro distincta uiderentur. Caulem emittit dodrantalem, crassitudine digitali, subrubrum: & in umbella flores spinosos, tenues, hyacinti æmulos, uersicolores: radice crassa, nigra, densa, interdum exesa, quæ dissecta flauescit, & commanducata mordet. Prouenit in campestribus, siccis, & cliuosis tractibus, & maritimis. Radix trita, addito atramenti futorij exiguo, cedrino oleo, & axungia, scabiem abigit: eadem, cum sibi sulphur, & bitumen asciuit, & cocta in aceto illinitur, impetigines absterget.

Decoctum collutione, dentium dolorem mitigat. Cum pari pipere, & cera oblita radix, dolenti denti auxiliatur. Radice concisa, & in aceto decocta, dentes fouentur: eos quoque frangit, si scriptorio stylo feruens admoueat: uitia cutis in facie, uiriliginisque cum sulphure emendat. erodentibus medicamentis admiscetur: phagedænas, tetraque ulcera illitu sanat. Quare chamaeleon uocetur, à uarietate foliorum euenit: mutant enim cum terra colorem: hic uiridia, illic albicantia, alicubi cœrulea, nonnusquam rubra inueniuntur.

Chamaeleontis utriusque consideratio.

Quorundam error.

Monachorum opi. explosa.

Quorundam opinio reprobata.

CHAMAELION albus tam ab Hetruscis, quam cæteris ferè Italiae incolis uulgò Carlina uocatur. quòd credit uulgus (ut facile solet) herbam hanc magno olim Carolo regi ad fugandam sui exercitus pestem ab angelo demonstratam fuisse, tanquam antidotum omnium præstantissimum. Quo argumento freti uulgares quàm plurimi, ad arcendam pestilentiam huiusce plantæ radices miris, magnisque laudibus commendant. Nec quidem ab re: quando enim posita radix (ut Dioscorides, & Galenus testantur) latices interaneorum tinea interimat, et serpentium uenenis resistat, mirum utiq; non fuerit, quòd eadè in pestilentia opem ferre ualeat. Falluntur nimirum, qui putant, stirpem illam pternici non absmilem (nostri eam Carciofo uulgò appellant) aculeis horrentem, cuius flore coaguli uice Hetruria utitur, album esse Chamaeleonem. Nam eorum error ex eo maxime diluitur, quòd hæc contra Chamaeleontis albi descriptionem, in longo admodum caule echinatos suos proferat fructus. Porro Chamaeleonem album nunquam Fuschium (pace uiri alioqui eruditissimi dixerim) uidisse existimauerim: quòd libro suo de plantarum historia primùm scribat, nullum hunc edere caulem, subinde huius fortè oblitus, eodem in loco eundem procerò satis caule depingat. Quin nec nigrum idem nouisse uidetur, cum depictus ab eo, quem tamen planè non probat, nullis notis legitimo, meo quidem iudicio, respondeat. Nascitur niger in Tridentino agro, Ananiensibus admodum frequens tum montibus, tum collibus, nullis reclamantibus notis. Qua in re hallucinantur monachi reuerendi, qui Mesuem commentati sunt, cum certò sibi persuadent, Carlinam (ut eorum utar distinctione) caulem proferentem, quam legitimum Chamaeleonem nigrum Dioscoridis semper existimauimus, eiusdem esse spinam albam, quam Græci ἀνάθραν λευκὴν dicunt, Mauritani uerò Bedeguar: item Carlinam alteram caule uidiuam esse spinam Arabicam ab Aphris Suchaa uocatam. Quippe cum spina alba (ut Dioscorides est author) bicubitali sit caule, ipsoq; albicante, unde fortasse nomen traxit, & inani, flore uerò purpureo nitescat; Carlina uerò hæc caule sit dodrante paulò maiore; pleno, non inani; subrubro, non albicante, floribus hyacinthi æmulis, nulla ratione dici posse putauerim, Carlinam hanc esse spinam albam, sed potius rufam. Cum nec similiter monachi unquam probare possunt, Carlinam alteram caule uacantem Arabicam esse spinam: quòd nusquam Dioscoridem scripsisse inuenerim, spinam Arabicam caule uacare, sed spinæ albæ potius esse persimilem. Ex quo rectè (ut arbitror) concludi potest, quòd cum spina alba procul dubio caulem edat, eundè quoq; Arabica promat. Sunt etiam qui uelint, Carlinam caulem gerentem nihil differre ab altera, quæ caulem non ferit, nisi sexu, nempe quòd altera mas, altera uerò femina fortasse fuerit: negantq; omnino has plantas esse Chamaeleones, illamq; præsertim nigrum Chamaeleonem esse nolunt, quæ caulem rufum gerit. Hocq; argumento nituntur, quòd scripserit Galenus lib. VIII. simplicium medicamentorum, Chamaeleontis nigri radicem lethale quiddam obtinere: eamq; ob causam in extrinsecis tantum uenire medicamentis. Sed cum raphani uice à compluribus copiosè cum acetarijs edatur nullo penitus incommodo, nec esse hanc nigrum Chamaeleonem, nec eius speciem probant. Quibus facile respondere potest, quòd fortasse hac in re (sit tamen cum uenia tanti medici dictum) errauerit Galenus, cum omnibus in confesso sit, quòd si in altero duorum aliqua deleteria uis insit, ea potius in albo, quàm in nigro esse possit. Quandoquidem non modò scribit Dioscorides Ixiam lethale medicamentum in albo tantum Chamaeleote nasci; sed quòd eius radix canes, & sues, ac mures necet, si ab eis deuoretur. Quæ sanè euidens argumentum faciunt, quòd potius albus, quàm niger lethale quiddam obtineat: præsertim cum nigro nullam lethalem uim assignauerit Dioscorides. Verum enim uero, ne cui temeritatis nomine suspectus sim, quòd à Galeno audeam dissentire, concedamus, non præter rationem id scripsisse Galenum, quòd Ixia etià nigrum oriatur in nigri radice, ut Cretenses affirmant, qui ex utriusq; Chamaeleontis radicibus Ixiam colligunt ad pennas sagittis conglutinandas, quòdq; scriptum reliquerit Theophrastus, Chamaeleontis nigri radicem canes pariter necari. Alia nobis sese offert ratio, qua rectius, ut puto, illis respondere possumus. Siquidem facile fieri potest, quòd in Græcia, fortasse in Ponto, alijsq; conterminis regionibus Chamaeleontis nigri radix sit uenenosissima, & in Italia salubris, exuta ob cæli huius elementiam lethali facultate, quemadmodum & Persæ, quæ tametsi Persis semper fuerit lethifera; Aegyptijs tamen innocua facta est, soli & cæli bonitate. In Ponto enim non modò mel uenenosum est, sed & plantæ quàm plurimæ lethiferae sunt: imò & animalium partes (quod scribat Strabo Ponticum castoreum uenenosum esse.) quæ tamen omnia nobis salubria sunt. Arum præterea Cyrenis adeò mitis est, ut rapipi modo in ciborum usum ueniat; cum tamen in Græcia, & Italia adeò acerrimum sit, ut nec coctum, nec crudum edi possit. Quin & scorpiones in compluribus terrarum orbis partibus istos interficiunt; in aliquibus uerò, ut in Tridentino

10

10

30

40

50

dentino

dentino tractu, nullum ictu uenenum relinquunt: quo etiam in loco nigrum ueratum nulla deiectione ui pollet. Ceterum illud prater dicta me maxime ad credendum inducit, Carlinam caulem fundentem esse Chamæleonem nigrum, quod hæc planta omnibus in uniuersum notis nigrum Chamæleonem referat. Quandoquidem folijs constat scolymomioribus, tenuioribusq; subrubra per medium excurrere costa: caule item dodrantali, crassitudine digitali, subrubro: floribus in umbella spinosis, uersicoloribus: radice crassa, exterius nigra, densa, & aliquando corrosa, quæ fracta intus stauescit. In qua certè delineatione hæc plantæ ita ad amussim conueniunt, ut nemo, nisi sensibus & ingenio obtusus fuerit, Carlinam, quæ caulem mittit, Chamæleonem nigrum esse non uideat, & perspicue intelligat. Id quod equidem certior ob diligentiore inquisitione factus, hoc tempore asserere non dubitauit, licet aliàs aliter senserim. Hæc in sententia permanere decreuit, donec aliquis rei herbariæ diligentissimus æque & doctissimus indagator alios à Carlinis Chamæleones ostendat in Italia, qui rectius suis notis Dioscoridis historiam representent: tunc enim in hoc, ut in alijs quoq; non graua bor mutare sententiam. Explodendi sunt Arabiæ factionis scriptores, ut qui non sine detestando errore, Grecorum uocabulorum uicinitate decepti, Chamæleam, quam sua lingua Mezerion appellant, cum Chamæleone confundant. Nam Auicenna de Mezerio differens libro & tractatu 2. cap. 464. circa finem, suum errorem prodidit ijs uerbis. Mezerion bibitur cum uino ad morsum uermium uenenosorum, & est proprie nigrum, uenenum mortiferum. Et quando miscetur cum sauiæ, & coniungitur cum aqua, & oleo, interficit mures, & canes, & porcos. hæc ille. In quibus duplici notatur errore: primo quod Mezerio eas tribuerit uires, quas albo Chamæleoni reddidit Dioscorides: deinde quod nigrum, non utiq; album ea præstare crediderit contra Dioscoridis sententiam. Meminit utriusq; Chamæleonis Theophrastus lib. IX. cap. XIII. de plantarum historia, ubi sic habet. Chamæleonum, unus candidus, alter niger. Vires autem radicum inter se distant, & ipsæ etiam radices specie differunt. Candidi enim candida est, & dulcis, & crassa, & grauius olens. Vitis traditur ad fluxiones, cum consecra orbiculatim modo raphani decocta est, in uico transfixa in seriem. Valet & ad interaneorum animalia lata, cum passa uua comesa acetabuli mensura è uino bibitur austero. Occidit & canes, & sues: canes in farina hordeacea subacta cum aqua, & oleo: sues cum brassica. Et si hominem ægroscentem experiri uolueris, an uiuere possit, lauandum ea radice triduo iubent. Hoc enim si tolerauerit, moriturum nequaquam existimant. Nascitur æque omnibus locis, folio scolymosimili, uerion ampliori, & terræ proximo: capite magno, acano simili: unde quidam acanum eum uocant. Niger folio constat adsimili, praterquam quod minori, leuioiq;. Tota autem herba umbraculi speciem representat: radice crassa, & nigra extrinsecus, subflaua intrinsecus nititur. Loca gelida, humidaq; amat. Lepram, & uutiliginem abolet trita cum aceto, & ranentis illita: necnon & canes occidere potest. hætenus Theophrastus. Illud insuper non ignorandum est, uiscum scilicet, quod Ixiam appellant, in Chamæleonis albi radice nascens, uenenum esse mortiferum, cum tamen modica tantum quantitate sumptum somnolentos uigilantes reddat. Quamobrem Cretenses mulieres suarum lucubrationum gratia, ne somnum incant in opere, ex eo tantillum, aut modicum à cæna nullo incõmodo assunt. Huius plerisq; locis meminit Plinius, & de eo nusquam non intellexit, ubi contra sumptum uiscum aliquod remedium protulit. Χαμαιλέον λευκός sic Græcè, Latine uerò Chamæleon albus appellatur: Mauritanis, Chameleon leute, seu Chamalium: Italis, Carlina, & Chameleone bianco: Hispanis, Cardo pinto: Gallis, Carline. At planta, quæ χαμαιλέον μέλας Græcis, Chamæleon niger Latinis uocatur: Arabibus, Chameleon melamos: Italis, Chameleone nero: Germanis, Eber uurtz: Hispanis, Cardo pinto: Gallis, Chardonette.

Arabum turpis error.

Chamæleonū histor. ex Theophrasto.

Nomina.

Κροκοδείλιον. CROCODILIVM.

CAP. X.

CROCODILION chamæleontis nigri figuram habet. Nascitur in syluosis, radice longa, leuij, aliquantulum lata, odore, ut nasturtij, acuto. Feruefacta in aqua, & pota radix, sanguinem copiosum per nares pellit. datur lienosis, eos euidenter adiuuans. Semen ei rotundum inest, duplex uti scutum: quod suapte ui urinam ciet.

SUNT qui uelint, Carlinam uulgo uocatam, eam inquam, quæ caulem profert, legitimum esse Crocodilium. Sed eorum opinio mihi quidem nullo modo satisfacere potest. Siquidem (ut præcedenti capite retulimus) Carlina, quæ caulem emittit, ad eò omnibus in uniuersum notis chamæleontem nigrum representat, ut uix unquam persuaderi possim, eam esse Crocodilium: præsertim cum facto periculo ijs sanè uiribus careat, quibus Crocodilium præstare scribunt. nempe quod radice decoctum potum sanguinem per nares copiosum trahat. Adde quod Crocodilio radix sit longa, leuis, aliquantulum lata, & odore, ut nasturtij, acuto. Illi uerò Carlinæ generi crassa, nigra, densa, exesaq; non autem lata, nec leuis, nec nasturtij odorem spirans. Non desunt alij, qui Eryngium marinum Crocodilium existiment. Verum cum illud in litoribus maris nascatur, chamæleoni nigro sit absimile, nec sanguinem è naribus eliciat; Crocodilium uerò proueniat in syluosis, compluribus alijs reclamantibus notis, ijs etiam haudquaquam adstipulari possim. O quam magnificerent medici Crocodilium, si in Italia nasceretur, ubi tamen hætenus ipsum uidere non licuit, cum eius radice decoctum tanta sit facultate præditum, ut potu tantum sanguinem copiosum per nares pellat. Crocodilij meminit Plinius lib. XXVII. cap. VIII. non tamen plura tradidit, quam Dioscorides, à quo illa omnia accepisse uidetur: quanquam in hoc ab eo dissentit, quod Crocodilium in sabuletis nasci prodiderit, cum tamen in syluosis nasci scribat Dioscorides. Huius facultates lib. VII. simplicium medicamentorum memoriæ prodidit Galenus, sic inueniens. Crocodilij semen acre est, atque odoratum, urinam, mensesq; ciens. Itaq; facultatem habuerit calidam, digerentem, & exiccantem. Succus tum caulis, tum seminis, ut quæ similis sint facultatis, nephriticos adiuuant. Radix pectoris exereationibus ualenter conducit, minus quidem quam semen acris, non tamen minus amara. Trahit uerò etiam per nares sanguinem. Quod κροκοδείλιον Græci, Latini quoq; Crocodilium dicunt: Itali, Crocodilio.

Crocodilij cõsideratio. Opinio explorata.

Alia opinio reprobata.

Crocodilij uires ex Gal.

Nomina.

Διάκος,